

УДК 261.6:001

DOI: <https://doi.org/10.17721/sophia.2024.24.7>

Микола СТАДНИК, д-р. філос. наук, проф.

ORCID ID: 0000-0002-4264-8054

e-mail: radvyska@ukr.net

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ПРАВОСЛАВ'І: ЕТНОМЕНТАЛЬНИЙ ВИМІР

Вступ. Наголошено, що актуальність теми статті обумовлена: по-перше, у зв'язку з посиленням інтересу до традиційних цінностей, що є важливим складником національної ідентичності, позаяк православна освіта залишається значущим фактором духовного та культурного розвитку суспільства; по-друге, у контексті етноментального виміру необхідно враховувати специфіку взаємодії православного світогляду та процесу пізнання, які формуються під впливом історичних, соціальних та культурних особливостей різних народів.

Методи. Теоретико-методологічну основу дослідження становить поєднання базових для релігієзнавчого дослідження принципів наукової об'єктивності, світоглядно-конфесійної неупередженості, критичного осмислення досліджуваного матеріалу. Всі компоненти методологічного комплексу були використані в дослідженні не відособлено один від одного, а в загальному контексті академічного релігієзнавства.

Результати. Акцентовано, що дослідження сприятиме глибшому розумінню тенденцій, що відбуваються на перетині релігії, освіти та формування національної ідентичності. У контексті східного християнства етноментальність у релігійному пізнанні розглянуто через такі ключові аспекти, як взаємозв'язок релігії та освіти, розуму й віри. Розкрито, що у традиціях східного християнства (переважно візантійської, православної, а також вірменської та інших східних церков) освіта завжди мала тісний зв'язок з релігією. Монастирі та церкви були головними осередками навчання, де вивчали не тільки священне писання, а й філософію, астрономію, математику та інші науки через призму християнської віри. Освітній процес зосереджувався на тому, щоб інтегрувати пізнання у світогляд людини, орієнтуючи його на моральні та етичні принципи християнства. Вивчення теології не обмежувалося лише інтелектуальними зусиллями, але включало практичне застосування християнських принципів у житті. Водночас визначено, що східне християнство робило значний акцент на літургійні практики, мистецтво (зокрема іконопис), яке слугувало не лише естетичним, але й освітнім цілям, передаючи духовні істини через образи та символи.

Висновки. Підкреслено, що релігійна освіта сприяє формуванню унікальної етноментальності, яка поєднує історичну спадщину етносу та сучасні реалії. У своїй сутності етноментальний вимір пізнання в освітньому процесі православ'я сприяє формуванню світогляду, в якому знання інтегруються із духовними принципами віри, де головне завдання полягає в наближенні до Бога та вдосконаленні етнобуття, що і формує синкретичну етнонаціональну культуру.

Ключові слова: етноментальність, релігійна освіта, православ'я, східне християнство, синкретична культура.

Вступ

Актуальність дослідження етноментальних вимірів освітнього процесу східного християнства є багатограним феноменом, що охоплює різні аспекти культурних, релігійних, філософських та соціальних підходів до освіти в межах християнської традиції Сходу. Під етноментальністю розуміється спільна сума культурних, філософських, історичних, соціальних, психологічних особливостей, які формують менталітет певного народу чи спільноти. З іншого боку, освіта поряд із релігією є фундаментом етнокультури; вона являє собою універсальний спосіб відтворення і розвитку останньої. У такому вимірі роль релігії в освітньому середовищі й характер взаємовпливу релігії й освіти впливають із функцій релігії як берегині сформованого традицією ціннісно-світоглядного ядра культури, морально-етичних цінностей та установок людини.

Релігія як один із чинників формування етнічної ментальності в освітньому середовищі України формувалася під впливом різних східно-християнських історичних, релігійних і культурних традицій. Серед них визначальними стали православна, греко-католицька традиції та елементи давньослов'янського світогляду, які відобразилися у звичаях, характері й ціннісних орієнтирах. Освітні системи прагнуть формувати особистість, яка органічно інтегрується у місцевий соціокультурний простір. Релігійна компонента в пізнанні та освітньому процесі сприяє формуванню унікальної етноментальності, яка поєднує історичну релігійну спадщину та сучасні реалії. Необхідність дослідження освітнього процесу зумовлена визначенням впливу релігійних наративів на формування українського соціокультурного простору крізь призму історичного розвитку та сучасних викликів.

Аналіз досліджень і публікацій. Вагоме методологічне значення мають висновки вчених, що досліджують

вплив природних умов на історичний і культурний розвиток України наприкінці XVIII ст. Зокрема, В. Каразін (1773–1842) досліджував взаємозв'язок клімату, сільськогосподарства та економіки. Водночас з'являються перші дослідження народного характеру. Наприклад, Г. Сковорода формулює основи філософії "кордоцентризму" – пріоритету серця над розумом, що пізніше розвинув П. Юркевич (Юркевич, 1999). У першій половині XIX ст. М. Максимович ("Про древню історію Київської Русі", 1837) підкреслював роль географічних чинників у формуванні державності. М. Костомаров у "Двох руських народностях" (1861) порівнював українців і росіян, наголошуючи на впливі природних умов на їхні ментальні та культурні особливості. Д. Чижевський аналізував ментальність у контексті філософії та соціології, вважаючи її результатом історичного розвитку. Д. Донцов підкреслював національну самоідентифікацію, а О. Довженко у своїх фільмах ("Земля", "Україна у вогні") розкривав характер українців.

В. Шинкарук у "Людина і світ" (1968) трактував ментальність як частину буття, а В. Табачковський ("Проблема людини в системі марксизму", 1976) досліджував її трансформацію за радянських часів.

За часів незалежності Н. Яковенко ("Нариси історії України", 2012) та С. Рябов ("Українська ментальність: історико-культурний контекст", 2001) аналізували історичні чинники ментальності. Н. Еліас (1939) розглядав ментальність як продукт тривалих соціальних змін, пов'язаних із контролем емоцій та розвитком державності. Ф. Ар'єс (1960) досліджував зміни суспільної свідомості через історію дитинства. М. Фуко (1961) аналізував, як суспільство змінювало своє ставлення до розуму та божевілля в різні історичні періоди.

У пострадянську добу варто виділити збірку класичних зразків української спадщини "Українці: народні вірування,

© Стадник Микола, 2024

повір'я, демонологія". В. Войтович в своїй роботі "Міфи та легенди давньої України" систематизував українську міфологію та легенди, зокрема надаючи увагу дохристиянським віруванням, божествам, духам та іншим персонажам (Войтович, 2013).

У сучасний період досліджували релігійну освіту в контексті соціального й освітнього процесу такі відомі дослідники, як О. Александрова, О. Горбань, Т. Горбаченко, А. Колодний, І. Ломачинська, В. Лубський, О. Предко, Р. Мартич, Є. Харьковщенко, С. Хрипко, Л. Филипович та ін. Аналіз їхніх досліджень свідчить, що вивчення релігійного пізнання як чинника формування етнічної ментальності в освітньому середовищі України є особливо актуальним, оскільки національна ідентичність українців формувалася під впливом різних історичних, релігійних і культурних чинників (Колодний, 2006). Незважаючи на вагомий напружений уряд у галузі релігієзнавства, проблему освітнього процесу та процесу пізнання у православ'ї в контексті етноментального виміру науковці висвітлюють недостатньо.

Методи

Теоретико-методологічну основу дослідження становить поєднання базових для релігієзнавчого дослідження принципів наукової об'єктивності (що забезпечує багатоаспектне розкриття релігійних детермінант формування етноментальності у вітчизняній системі освіти), світоглядно-конфесійної неупередженості (що дозволило проаналізувати конфесійні домінанти етноментальності), критичного осмислення досліджуваного матеріалу, що зумовило неупереджений аналіз проблеми. У роботі було використано релігієзнавчий принцип історизму, що забезпечило врахування конкретних просторово-часових координат. Усі компоненти методологічного комплексу було використано в дослідженні не відособлено один від одного, а в загальному контексті академічного релігієзнавства.

Мета статті: розкрити особливості етноментального виміру освітнього процесу східного християнства. Завданням дослідження є розкриття особливостей освітнього процесу в православ'ї через призму етноментального виміру.

Результати

Розглядаючи історичну генезу взаємовідносин релігії й освіти, слід відзначити, що ще з античних часів освіта й релігія не розмежовувались, а взаємодоповнювали одне одного, оскільки в переважній більшості боги наділялися суто людськими рисами. Згодом у християнській освіті почали домінувати тенденції, які пов'язані з вивченням Святого Письма. В релігійних закладах учні виховувалися у контексті моральних напучувань; вони постійно вислуховували моральні настанови священника (Horban et al., 2024). Школи катехуменів ставали предтечою шкіл катехізису, де подавалася освіта більш складного рівня. Одним із перших навчальних закладів, де вивчався катехізис, була школа в Олександрії, яка виникла в 179 році. Надалі освітня модель набула інших смислів, включаючи як світський, так і релігійний складник. У XII–XIII століттях, коли з'являються університети, ця модель, набуваючи рис університетської системи, існуватиме з деякими змінами до XVI століття. Лише в XVII столітті відстежується розмежування власне релігійно-конфесійної і світської освіти. Зазвичай під світською розуміється секуляризована освіта різних рівнів і типів, що перебуває саме під юридичною опікою держави, а не релігійної організації, і – якоюсь мірою – під публічним контролем.

Етноментально, з метою поширення релігійної освіти в 1576 році князем Василем-Костянтином Острозьким

було засновано Острозьку слов'яно-греко-латинську школу (академію). Її діяльністю основою було покладено традиційне для середньовічної Європи та незвичне для українського шкільництва вивчення семи вільних наук (граматики, риторики, діалектики, арифметики, геометрії, музики, астрономії), а також вищих наук: філософії, богослов'я, медицини. Спудеї Острозької академії опановували п'ять мов: слов'янську, польську, давньоєврейську, грецьку, латинську. Ґрунтовне поєднання як богословських, так і світських наук виявилися і в тому, що тут уперше поєдналися два типи культур: візантійська і західноєвропейська. З Острозькою академією пов'язується ренесанс українського народу, де проходив процес формування національної ідентичності та етноментальності. В Острозькій академії постало найпотужніше тогочасне українське видавництво: кирилична друкарня Івана Федорова (Федоровича). Саме тут побачили світ греко-слов'янський "Буквар" – перший український підручник (1578); Новий Завіт (1580); "Книжка събраніе вещей нужнейших..." Тимофія Михайловича – перший в історії кириличної поліграфії покажчик стародрукованих текстів; "Хронологія" (1581) Андрія Римши – перший в Україні друкований поетичний твір; шедевр давньоукраїнської поліграфії, перша повна слов'янськомовна "Острозька Біблія" (1581); визначні полемічні праці "Ключ царства небесного", "Календар римський новий" (1587) Герасима Смотрицького, "Апокрисис" Христофора Філарета тощо. Учень Острозької академії Мелетій Смотрицький написав першу фундаментальну слов'янську "Граматику" (1619), яку М. Ломоносов назвав "вратами ученості".

Викладацькою діяльністю в академії займалися: літератор Дем'ян Наливайко (брат Северина, ватажка козацько-селянського повстання 1593–1596 рр.); грецький учений та релігійний діяч, випускник Падуанської академії Кирило Лукарис (певний час ректор академії, згодом Олександрійський, а пізніше – Константинопольський патріарх); астроном, математик, доктор медицини, випускник Краківського і Падуанського університетів Ян Лятош; грецький учений і релігійний діяч Еммануїл Мосхопуло; випускник Падуанської академії Никифор Парасхос-Кантакузен та інші. Першим ректором академії був Герасим Смотрицький – видатний освітній та культурний діяч, педагог, письменник-полеміст, поет.

Серед випускників академії – гетьман війська Запорізького Петро Конашевич-Сагайдачний, перший ректор Київської братської школи Іов Борецький, лаврський архімандрит Єлисей Плетенецький, письменник Мелетій Смотрицький, автор знаменитої "Палінодії" Захарія Копистенський, відомий церковний і культурний діяч Ісаак Борискович та ін.

Острозька академія припинила своє існування у 1636 році. Однак результати її діяльності не зникли безслідно. Сформований тут тип вищого навчального закладу було перенесено до Києва, звідки він поширився до Молдавії та Москви (Національний університет "Острозька академія, 2025).

Протягом чотирьохсот років свого існування Києво-Могилянська академія знала часів розквіту і забуття, небувалих інтелектуальних злетів і гірких поразок. За свою вікову історію Могилянка та її випускники відігравали визначальну роль на багатьох етапах історичного розвитку України. Києво-Могилянська академія була заснована на базі Київської братської школи. Деякі вчителі Львівської та Луцької братських шкіл переїхали викладати до Києва. Школа мала підтримку Війська Запорозького і, зокрема, гетьмана Сагайдачного (Gajesky, 1984).

У вересні 1632 року об'єдналися Київська братська і Лаврська школи. У результаті було створено Києво-Братську колегію. Київський митрополит Петро Могила побудував у ній систему освіти за зразком єзуїтських навчальних закладів. Велика увага в колегії приділялася вивченню мов, зокрема польської та латини (мова викладання). Станових обмежень для отримання освіти не було. Згодом колегія іменувалася Києво-Могилянською на честь свого благодійника та опікуна. Рівень навчання – академічний. Випускники та професори старої Києво-Могилянської академії відіграли важливу роль в освітньому та професійному житті України. Багато хто з козацької старшини та гетьманів Запорозького козацтва навчалися тут. До випускників, зокрема, належали Іван Мазепа, Пилип Орлик, Павло Полуботок, Іван Скоропадський та Іван Самойлович. Університет довгий час був також важливою релігійною школою, звідси вийшли такі відомі християнські діячі, як Степан Яворський, Феофан Прокопович і Дмитро Ростовський. Протягом XVII та XVIII ст. Києво-Могилянська академія була колискою культурного життя України та Російської імперії. Декілька поколінь художників, архітекторів, музикантів та науковців було виховано в ній, наприклад архітектор Іван Григорович-Барський, композитор Артемій Ведель, філософ Григорій Сковорода. Після перетворення на Київську духовну академію навчальний заклад зберіг свою міжнародну репутацію як центр православної релігійної освіти (Києво-Могилянська академія..., 2025).

Потужний взаємозв'язок світської та релігійної освіти продемонстрував Київський університет імені Тараса Шевченка. Його засновано на базі Кременецького ліцею 25 листопада 1833 року і надано ім'я Св. Володимира. Першим факультетом у новоствореному університеті був філософський, а надалі – юридичний та медичний. З циклу богословських дисциплін викладались представниками кафедр: одна для студентів православного, інша – римо-католицького віросповідання. Згодом відбувалися різні організаційні й структурні зміни щодо створення відповідних кафедр та викладання богословських дисциплін. В університеті викладали богословські дисципліни відомі особистості Гільяров, М. М. Боголюбов (1909–1992) та ін. Зокрема, Гільяров читав на факультеті богослов'я, богословські дисципліни читав і М. М. Боголюбов, написав значну кількість праць, що мають стосунок до релігійної освіти "Філософія релігії", статті "Образ Ісуса Христа в Е. Ренана і Д. Штрауса", "Марксизм і наука", "Християнство і міфологія", "Сучасні позацерковні рухи", "Криза міфологічної свідомості в Індії і в Стародавній Греції", "Про прийоми захисту істини християнства", "До питання про походження християнства" тощо. В останні роки життя в Нижньому Новгороді (1930–1934) він написав другу частину своєї роботи "Філософія релігії", практично закінчив книгу про Богоматір і твір "Життя Ісуса Христа" на основі євангельських текстів. Значний внесок у розвиток релігійного пізнання зробив М. Поснов. Відома його праця "Гностицизм II століття і перемога християнської Церкви над ним", "Історія Християнської Церкви (до поділу Церков – 1054 р.)", написані на значному фактажі, є цінними для нас, оскільки в них автор викладає доволі сміливі, як для професора духовних закладів і доктора церковної історії, висновки.

Нині вивчення релігії є завданням кафедри релігієзнавства Київського університету імені Тараса Шевченка. У різні часи працівниками кафедри підготовлено підручники з наукового атеїзму (проф. В. К. Танчер), релігіє-

знавства (проф. Ю. А. Калінін, проф. Є. А. Харьковщенко), з ісламознавства (проф. В. І. Лубський), з психології релігії (проф. О. І. Предко), посібник з курсу "Історія ранніх релігійних вірувань і культів" (проф. І. В. Кондратьєва, доц. І. В. Шавріна, доц. І. М. Фенно, доц. О. С. Пасічник) тощо (Predko, & Predko, 2024).

При філософському факультеті університету було створено в 1998 році відділення релігієзнавства. За період його діяльності було підготовлено понад 500 спеціалістів; створено спеціалізовану вчену раду Д 26.001.43 (релігієзнавство, українознавство), було захищено понад 150 кандидатських та понад 30 докторських дисертацій.

Наслідуючи відомі традиції Київського університету імені Тараса Шевченка, чинний внесок у розвиток релігієзнавства та релігійної освіти здійснюють науковці інших університетів України. Зокрема, в Київському столичному університеті імені Бориса Грінченка, відкрито кафедру філософії та релігієзнавства. На кафедрі ведеться підготовка аспірантів за спеціальністю "Релігієзнавство" (Kolinko, & Aleksandrova, 2024).

Потреба у виникненні та утвердженні освітніх закладів спричинена тим, що в Україні поступово відбувається підвищення релігійності населення і в цього процесу є причини, які пов'язані з достатньо високим рівнем демократичності духовного життя суспільства, що почав формуватися із середини 80-х років ХХ ст. З іншого боку, помітним є вакуум у масовій свідомості, що виник після краху тоталітарного режиму, відбулися різкі зміни в соціальній структурі, поляризація суспільства, що спричинила потребу в милосерді й доброчинності, актуалізувалися релігійно-культурні традиції, особливо в західно-українських областях, помітною стала активізація діяльності всіх релігійних організацій, їх підтримка з боку держави та засобів масової інформації (Филипович, 2000).

Необхідно звернути увагу, що сучасна Конституція України (ст. 35) відповідає міжнародним нормам щодо свободи віросповідання й проголошує нейтральне ставлення держави до офіційно зареєстрованих релігійних громад та невтручання у справи церкви (Конституція України, 1996). В основному законі задекларовано принципи відокремлення церкви від держави, проголошується їх автономність, рівність між собою усіх конфесій, що надає їм широкі можливості для реалізації власних принципів та інтересів, не закріплюючи за жодною особливих окремих привілеїв.

У контексті православ'я в освітньому процесі навчальних закладів етноментальні виміри розглядаються через такі ключові аспекти, як взаємозв'язок релігії та освіти, віри й розуму, богословського пізнання, яке включає як раціональне, так і ірраціональне (Стадник, 2006). У традиціях східного християнства (переважно візантійської, православної, а також вірменської та інших східних церков) освіта завжди мала тісний зв'язок з релігією. Відомо, що монастирі та церкви були головними осередками навчання, де вивчали не тільки священне писання, а й філософію, астрономію, математику та інші науки через призму християнської віри. Освітній процес зосереджувався на інтегруванні пізнання у світогляд людини, орієнтуючи його на моральні та етичні принципи християнства й ментальні особливості віруючих (Horban, & Martych, 2023). Важливим тут постає богословське навчання, яке в умовах східного християнства було зосереджене на глибокому осмисленні Святого Письма та Святих Таїнств. Учення богословів не обмежувалося лише інтелектуальними зусиллями, але включало практичне застосування християнських принципів у житті (Horban et al., 2024). Водночас право-

слав'я зробило значний акцент на літургійні практики, мистецтво (зокрема іконопис), яке слугувало не лише естетичним, але й освітнім цілям, передаючи духовні істини через образи та символи. Освітні інституції, як-от монастирі, духовні школи, університети (наприклад, Константинопольський університет), були невід'ємною частиною етноментального пізнання у східному християнстві. Вони формували світогляд, де знання передавалося через призму християнського досвіду. Важливими рисами таких освітніх процесів були системність, інтеграція теології і філософії, значення священних текстів і передавання життєвого досвіду через духовне наставництво, що репрезентується у освітньому процесі сучасного православ'я.

Дискусія і висновки

Освітні системи прагнуть формувати особистість, яка органічно інтегрується у місцевий соціокультурний простір. Релігійне пізнання в освітньому процесі сприяє формуванню унікальної етноментальності, яка поєднує історичну спадщину етносу та сучасні реалії. У своїй сутності етноментальні виміри пізнання в освітньому процесі східного християнства сприяють формуванню світогляду, в якому знання інтегруються із духовними принципами віри, де головне завдання пізнання полягає в наближенні до Бога та вдосконаленні етнобуття загалом та морального життя зокрема.

Для освітнього процесу східного християнства характерна певна ментальна картина світу, де пізнання не лише раціональне, а й духовне (переважно ірраціональне). Це особливо видно в інтерпретації святих текстів, філософських концепцій і етики. Головне завдання релігійного пізнання убачалося у наближенні до Божественної сутності через розуміння Його волі, моральне очищення та спасіння душі. З іншого боку, пізнання світу та Бога через філософію, теологію та літургію ставало основою життєвого шляху віруючого. Менталітет, що формується у релігійному освітньому процесі, визначає структуру навчальних програм. Зокрема, у візантійській традиції на першому плані були гуманітарні дисципліни – література, риторика, етика, оскільки вони допомагали зберігати і передавати культурні цінності та релігійні переконання. Пізніше це вплинуло на розвиток освітніх систем у країнах Східної Європи, зокрема в Україні. Нині багато аспектів традиційної освіти змінюються, етноментальні виміри релігійного пізнання в освітньому процесі східного християнства продовжують відігравати важливу роль у формуванні моральних та духовних орієнтирів сучасного суспільства. Церковна освіта, духовні школи, катехизація – усе це сприяє розвитку пізнання у контексті сучасних викликів та проблем.

Список використаних джерел

- Войтович, В. (2013). *Міфи та легенди давньої України*. Богдан. *Києво-Могилянська академія (1632–1817)*. (2025, 25 січня). У Вікіпедія. [https://uk.wikipedia.org/w/index.php?title=Києво-Могилянська_академія_\(1632–1817\)&oldid=44445661](https://uk.wikipedia.org/w/index.php?title=Києво-Могилянська_академія_(1632–1817)&oldid=44445661)
- Колінько, М., & Александрова, О. (2024). Сучасний життєвий досвід українських мігрантів у контексті міжкультурних стратегій. *Схід*, 6(3), 26–31. <https://doi.org/10.21847/2411-3093.633>

Mykola STADNYK, DSc (Philos.), Prof.

ORCID ID: 0000-0002-4264-8054

e-mail: radivska@ukr.net

Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, Ukraine

- Колодний, А. М. (2006). Релігієзнавча наука і релігієзнавча освіта. *Українське релігієзнавство*, 40, 47–69. <https://doi.org/10.32420/2006.40.1772>
- Конституція України, Закон України № 30 (1996, 28 червня). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 30. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text>

Національний університет "Острозька академія". (2025, 15 березня). У Вікіпедія. [https://uk.wikipedia.org/w/index.php?title=Національний_університет_\"Острозька_академія\"&oldid=44895658](https://uk.wikipedia.org/w/index.php?title=Національний_університет_\)

- Стадник, М. (2006). *Трансформація становлення взаємовідносин християнства і науки: Релігієзнавчо-філософський аспект*. СЛД Карпук СВ. Филипович, Л. О. (2000). *Етнологія релігії: Традиція вітчизняного релігієзнавчого осмислення і теоретичне вирішення проблем співвідношення релігії та етносу* [Неопубл. дис. д-ра філос. наук]. Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України.

Юркевич, П. (1999). *Історія філософії права. Філософія права. Філософський щоденник*. Український світ.

Gajecy, G. (1984). The Kiev Mohyla Academy and the Hetmanate. *Harvard Ukrainian Studies*, 8(1/2), 81–92.

Horban, O., & Martych, R. (2023). Conceptualising the Value of life in bioethical discourse: Sanctity vs quality of life. *Studia Warmińskie*, 60, 61–70. <https://doi.org/10.31648/sw.9563>

Horban, O., Stadnyk, M., Martych, R., Mishchuk, A., & Mishchuk, M. (2024). The role of higher education in the formation of humanitarian security of the state. *Conhecimento & Diversidade*, 16(43), 302–321. <https://doi.org/10.18316/rcd.v16i43.11850>

Predko, O., & Predko, D. (2024). Religious Security: Its Essence and Main Factors (Ukrainian Context). *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*, 44(3), Article 5. <https://doi.org/10.55221/2693-2229.2516>

References

Constitution of Ukraine, Law of Ukraine No. 30 (1996, June 28). *The Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (BVR)*, 30 [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Te>

Filipovich, L. O. (2000). *Ethnology of Religion: Tradition of national religious studies and theoretical solution to the problems of religion and ethnicity correlation* [Unpublished dissertation of Doctor of Philosophical Sciences]. G. S. Skovoroda Institute of Philosophy of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].

Gajecy, G. (1984). The Kiev Mohyla Academy and the Hetmanate. *Harvard Ukrainian Studies*, 8(1/2), 81–92.

Horban, O., & Martych, R. (2023). Conceptualising the Value of life in bioethical discourse: Sanctity vs quality of life. *Studia Warmińskie*, 60, 61–70. <https://doi.org/10.31648/sw.9563>

Horban, O., Stadnyk, M., Martych, R., Mishchuk, A., & Mishchuk, M. (2024). The role of higher education in the formation of humanitarian security of the state. *Conhecimento & Diversidade*, 16(43), 302–321. <https://doi.org/10.18316/rcd.v16i43.11850>

Kolinko, M., & Aleksandrova, O. (2024). Modern life experience of Ukrainian migrants in the context of intercultural strategies. *Skhid*, 6(3), 26–31 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.21847/2411-3093.633>

Kolodnyi, A. M. (2006). Religious Studies and Religious Education. *Ukrainian Religious Studies*, 40, 47–69 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.32420/2006.40.1772>

Kyiv-Mohyla Academy (1632–1817). (2025, January 25). In Wikipedia [in Ukrainian]. [https://uk.wikipedia.org/w/index.php?title=Києво-Могилянська_академія_\(1632–1817\)&oldid=44445661](https://uk.wikipedia.org/w/index.php?title=Києво-Могилянська_академія_(1632–1817)&oldid=44445661)

National University of Ostroh Academy. (2025, March 15). In Wikipedia [in Ukrainian]. [https://uk.wikipedia.org/w/index.php?title=Національний_університет_\"Острозька_академія\"&oldid=44895658](https://uk.wikipedia.org/w/index.php?title=Національний_університет_\)

Predko, O., & Predko, D. (2024). Religious Security: Its Essence and Main Factors (Ukrainian Context). *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*, 44(3), Article 5. <https://doi.org/10.55221/2693-2229.2516>

Stadnyk, M. (2006). *Transformation of the Formation of Relationships between Christianity and Science: Religious and Philosophical Aspect*. Karpuk SV [in Ukrainian].

Voytovych, V. (2013). *Myths and legends of ancient Ukraine*. Bogdan [in Ukrainian].

Yurkevych, P. (1999). *History of philosophy of law. Philosophy of law. Philosophical diary*. Ukrainian World [in Ukrainian].

Отримано редакцією журналу / Received: 06.12.24

Прорецензовано / Revised: 17.12.24

Схвалено до друку / Accepted: 23.12.24

FEATURES OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN ORTHODOXY: ETHNOMENTAL DIMENSION

Background. The relevance of this topic is due to: first, the growing interest in traditional values, which is an important component of national identity, as Orthodox education remains a significant factor in the spiritual and cultural development of society; second, in the context of the ethnomental dimension, it is necessary to take into account the specifics of the interaction between the Orthodox worldview and the process of cognition, which are formed under the influence of historical, social and cultural characteristics of different peoples.

Methods. *The theoretical and methodological basis of the study is a combination of the principles of scientific objectivity, ideological and confessional impartiality, and critical comprehension of the material under study, which are basic for religious studies. All components of the methodological complex were used in the study not in isolation from each other, but in the general context of academic religious studies.*

Results. *This study will contribute to a deeper understanding of the trends taking place at the intersection of religion, education, and the formation of national identity. In the context of Eastern Christianity, ethnomentalism in religious cognition can be viewed through such key aspects as the relationship between religion and education, reason and faith. In the traditions of Eastern Christianity (mainly Byzantine, Orthodox, as well as Armenian and other Eastern churches), education has always been closely linked to religion. Monasteries and churches were the main centers of learning, where not only the scriptures were studied, but also philosophy, astronomy, mathematics, and other sciences through the prism of the Christian faith. The educational process was focused on integrating knowledge into a person's worldview, orienting him or her toward the moral and ethical principles of Christianity. The study of theology was not limited to intellectual efforts, but included the practical application of Christian principles in life. At the same time, Eastern Christianity placed considerable emphasis on liturgical practices and art (in particular, iconography), which served not only aesthetic but also educational purposes, conveying spiritual truths through images and symbols.*

Conclusions. *Religious education contributes to the formation of a unique ethnomentality that combines the historical heritage of the ethnic group and modern realities. In essence, the ethnomental dimensions of cognition in the educational process of Orthodoxy contribute to the formation of a worldview in which knowledge is integrated with the spiritual principles of faith, where the main task is to approach God and improve ethnicity, which forms a syncretic ethno-national culture.*

Keywords: *ethnomentalism, religious education, Orthodoxy, Eastern Christianity, syncretic culture.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.